

Кумеда Тетяна Андріївна,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
мистецтвознавства, доцент

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

В умовах трансформації українського суспільства актуалізується проблема формування правової системи і норм права на основі етичного потенціалу суспільства, що у свою чергу вимагає формування концепції правової освіти, на підставі якої має здійснюватися цілеспрямований вплив на громадян України в дусі європейських соціальних цінностей і правових норм. Правова освіта на основі моралі є одним із ефективних методів подолання деформації правової свідомості у вітчизняному суспільстві.

Навчальні заклади (в тому числі і юридичні) сьогодні зорієнтовані більше на формування суто технічних, а не загальноцільових життєвих умінь. Спостерігається скорочення гуманітарної складової у навчальних програмах, що пов'язано загальносвітовою тенденцією до зменшення зацікавленості гуманітарними дисциплінами. Гуманітарні науки розглядають як супровідне, несуттєве, фонове знання, тому що воно не має ознак прагматичності, щоб його хоч якось застосовувати потрібні індивідуальні зусилля. У тому числі це стосується і філософських наук. Адже їх слід розуміти не просто як дисципліни, які порушують граничні питання, а як особливий тип знання, що сприяє перетворенню особистості.

Головна інтенція філософії, на думку Тараса Лютого, «полягає в тому, щоб пізнавати не лише світ, а й себе. ...перейти від неавтентичного життя до автентичного способу бути. Автентичне життя пов'язане з безупинним усвідомленням себе, спокоєм, свободою» [1, с. 203]. Філософія передбачає пошук як уміння ставити запитання і прискіпливе вивчення дошукуваного, вміння читати і слухати, що неможливо без уміння підтримувати увагу до того, що нас оточує, звичку концентруватися на головному, вміння висловлюватися доладно, впорядковано і зрозуміло. Вона пропонує інший спосіб життя та бачення світу, а також перетворення людини. Досвід філософії не набувається раз і на завжди, а потребує постійного тренування у формуванні і переживанні цього досвіду.

Навчальні заклади юридичного спрямування зорієнтовані переважно на практичну складову, їм притаманна закореніла консервативність, і структуруються таким чином, щоб опиратися раповим і сталим змінам. Традиційну освітню програму дуже важко змінювати. Хоча, звісно, і трапляються виключення, коли викладачі впроваджують інновації у своїх курсах.

Пересічні підручник майже не дають відповіді на питання про те, чому змінилося мислення, чому правове мислення здатне приводити до різних поглядів у тій самій справі і, власне, що таке взагалі правове мислення. І тут варто наголосити на важливості заглиблення у передумови, які лягають в основу вирішення правових колізій. При цьому необхідно навчати думати про можливі зв'язки між ухваленням правових рішень і вічними філософськими питаннями. Адже у важливих справах насправді відбувається конфлікт філософських засад під прикриттям правових обґрунтувань. І лише компетентний юрист добре розуміє, що насправді відбувається, а надійна судова система не соромиться у процесі викривати ці засади.

Як зазначає Енн Скейлз, «і право, і філософія спираються на дебати, це дискурсивні практики, що тримаються на аргументах. У праві аргументи важливіші, принаймні на короткій дистанції, бо закон підкріплений силою, а філософія – ні. Для соціального санкціонування правоохоронців, котрі вриваються в чийсь дім, закон мусить надати підстави. Обґрунтування підстав відбувається в різні способи, з різним рівнем формальності та виправдань. Поліцейські мають пояснювати свої «достатні підстави» для здійснення арештів» [2, с. 35].

Лон Л. Фуллер вважав, що юриспруденція неможлива без моралі. Так, зокрема, закон він пропонував розглядати як щось більше, ніж просто дії правоможної влади або формальні процедурні правила і наголошував на необхідності врахування морального аспекту. Адже кожен режим, аби заслужити повагу з боку правової системи, має демонструвати «внутрішню моральність законів», відповідно до якої закон: 1) має бути загальним – як індивіди, так і державні інституції мають бути суб'єктами права, а закон повинен описувати класи поведінки, а не прецеденти поведінки; 2) має бути публічним – його вимоги мають бути доступними, щоб люди знали, чого від них очікують; 3) має набувати чинності принаймні з моменту прийняття (не можна приймати законів, наділених зворотною дією); 4) має бути викладеним достатньо зрозуміло, однозначно, розбірливо (не можна користуватися специфічною термінологією без пояснень); 5) має бути цілісним – одна його норма не повинна суперечити іншій; 6) не може бути неможливим до виконання, а має бути практичним для дотримання; 7) має бути відносно сталим, тобто без постійних та непередбачуваних змін; 8) текст законів має відповідати їх реальному виконанню – найбільш комплексна вимога до внутрішньої моральності закону, бо і з ненавмисних, і зі зловмисних причин заявлене може різко відрізнитися від реально втіленого. Ці проблеми є ключовими як для юридичної практики, так і для теорії права [3].

Відповідно те, що юристи подають як «дотримання процедури», насправді є глибоко етичною діяльністю. Діючи сумлінно, юристи знаходять нові аргументи в дискусіях про найрізноманітніші важливі проблеми, на які немає й ніколи не буде чітких, остаточних, однозначно правильних відповідей.

Отже, можемо підсумувати, що сучасний світ вимагає відходити від застарілих стандартів освіти (юридичної в тому числі), а натомість, виявляти, усвідомлювати та впроваджувати інноваційні соціокультурні детермінанти (особливу увагу приділяючи етичній складовій), які сприятимуть формуванню в людині здатності до нестандартних, якісно нових рішень і дій.

Список використаних джерел

1. Лютий Т. Культура припад і спротиву. К.: Темпора, 2020. 576 с.
2. Фуллер Лон Л. Мораль права: Пер. з англ. Н.Комарова. Наукове видання. Київ: Сфера, 1999. 232 с.
3. Скейлз Е. Фемінізм у праві: активізм, юридична практика та правова теорія. Київ, 2019. 215 с.

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
завідувач сектору моніторингу правової
інформації Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник, заслужений юрист України

«ДЕМОКРАТІЯ» МЕНШОСТІ ЯК СУЧАСНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ КОНЦЕПТ

*Демократія – це форма правління,
при якій дозволено вголос говорити про те,
якою б була країна при кращому
керівництві*

Демократія як концепт і явище прийшла до нас із Стародавньої Греції і означає в перекладі «влада народу». Після Стародавньої Греції демократія як форма державного правління знов з'явилася, поширилась і стала домінуючою на території Європи після Першої світової війни, хоча в США демократія як ідея /концепт/ і форма правління почала панувати ще у XVIII ст. З часом демократію було імпортовано в Європу як американське «*know-how*». Коли проаналізувати, які основні демократичні засади з давньогрецького періоду рецепціювались у сучасний державний устрій, то це насамперед «демократія для обраних», яка означає не владу всіх громадян, не владу більшості, а владу тих, хто має доступ до влади. У Стародавній Греції це були її власні громадяни, правда, до них не належали численні раби, які їх обслуговували і яких було набагато більше, ніж громадян (у дослідників цього питання є розбіжності щодо конкретних цифр, але в цілому їх висновки збігаються щодо цього питання). Сьогодні офіційно рабство скасовано, але фактично більшість категорій громадян у т. зв. демократичних державах не впливають на зміст та протікання «демократичних» процесів, а в кращому разі приймають участь як «стажери», скеровані у потрібному